

**ACADEMIA ROMÂNĂ – FILIALA IAȘI
INSTITUTUL DE ISTORIE „A. D. XENOPOL”**

TEZĂ DE DOCTORAT

Conducător de doctorat:

C.S.I. Dr. CEAUȘU MIHAI-ȘTEFAN

Student-doctorand:

STERIAN ANA (NICA)

ANUL

2018

**ACADEMIA ROMÂNĂ – FILIALA IAȘI
INSTITUTUL DE ISTORIE „A. D. XENOPOL”**

ORAȘUL IAȘI ÎN PRIMUL RĂZBOI MONDIAL

Conducător de doctorat:

C.S.I. Dr. CEAUȘU MIHAI-ȘTEFAN

Student-doctorand:

STERIAN ANA (NICA)

ANUL

2018

CUPRINS

INTRODUCERE	4-16
Capitolul I. România și Marele Război. Între geopolitică și aspirație națională	
I. 1. România în dinamica relațiilor internaționale 1914-1916.....	17-29
I. 2. Orientări politice interne pe tema războiului.....	29-35
I. 3. Dezbateri politice. Reflecții în presa vremii.....	35-39
I. 4. Opinii și acțiuni politice în anii neutralității. Cazul Iașului.....	30-50
Capitolul II. Orașul Iași în preajma și la începutul războiului	
II. 1. Aspecte generale.....	51-60
II. 2. Câteva aspecte ale modernizării Iașului	
II. 2 a. Evoluția edilitară și urbanistică a orașului.....	61-65
II. 2. b. Definitivarea lucrărilor de aducere a apei.....	65-69
II. 3. Contribuții ieșene la pregătirea războiului	
II. 3. a. Gheorghe Gh. Mârzescu. Schiță de portret.....	70-80
II. 3. b. Acțiuni administrative și organizatorice. Rechiziții și provizii.....	80-87
II. 3. c. Lupta împotriva speculei.....	97-92
II. 3. d. Inițiative caritabile locale.....	92-96
II. 3. e. Mitropolia Moldovei și Sucevei: orientări și acțiuni.....	96-101
II. 3. f. Ultimele pregătiri de război.....	101-108
Capitolul III. Iași, capitală de război. Provocări politice, sociale și economice	
III. 1. Sosirea refugiaților: decizii, probleme, stări de spirit.....	108-129
III. 2. Accidentul de la Ciurea.....	129-135
III. 3. Universitatea ieșeană în vreme de război.....	135-145
III. 4. Casa Regală a României în refugiu la Iași.....	145
III. 4. a. Ferdinand I, un rege în exil.....	145-156
III. 4. b. Manifestări caritabile și politice ale reginei Maria.....	156-165
III. 4. c. Câteva aspecte din viața familiei regale între 1916-1918.....	165-174
III. 5. Asistența medicală și religioasă în vreme de război	
III. 5. a. Societăți de binefacere și spitale civile din Iași.....	174-189
III. 5. b. Serviciul sanitar al armatei române.....	189-195
III. 5. c. Cercetașii României în război.....	195-199
III. 5. d. Lupta împotriva tifosului	200-204

III. 5. e. Asistența religioasă.....	204-214
Capitolul IV. Reorganizarea armatei române	
IV. 1. Planuri de evacuare ale armatei și autorităților române.....	215-224
IV. 2. Infrastructura militară română la finalul anului 1916.....	225-233
IV. 3. Elita militară la Iași. Raporturi cu administrația locală.....	233-250
IV. 4. Stări de spirit ale soldaților Corpului I Armată.....	251-260
IV. 5. Generalul Henri M. Berthelot în noua capitală a țării.....	260-267
IV. 6. Sosirea voluntarilor ardeleni și bucovineni la Iași.....	267-278
IV. 7. Marile bătălii ale armatei române reflectate în presa ieșeană.....	278-285
Capitolul V. România și Aliații după retragerea în Moldova	
V.1.Raporturile cu Franța de la armistițiul de la Focșani la reintrarea în luptă.....	286-302
V. 2. România și Rusia între 1916-1918. Percepții reciproce.....	302-320
V. 3. Interferențe politico-diplomatice româno-italiene.....	320-324
V. 4. Sosirea lui T. G. Masaryk la Iași.....	324-330
V. 5. Imagini și solidarități umane: aliații și inamicii.....	330-340
Capitolul VI. Viața politică și parlamentară în timpul Marelui Război. 1916-1918	
VI. 1. Guvernul de uniune națională: acțiune și indecizie.....	341-378
VI. 2. Armistițiul de la Focșani. Consecințe interne și internaționale.....	378-392
VI. 3. Guvernul Alexandru Averescu. Începerea tratativelor de pace cu inamicii.....	393-401
VI. 4. O soluție de compromis: guvernarea Alexandru Marghiloman.....	401-416
VI. 5. Pacea de la Buftea. Reacții ale românilor din străinătate.....	416-421
VI. 6. Reintrarea României în război: guvernul Constantin Coandă.....	421-427
VI. 7. Reorganizarea internă a țării: a doua guvernare liberală.....	427-431
Capitolul VII. Realizarea României Mari	
VII. 1. Unirea cu Basarabia.....	431-444
VII. 2. Unirea cu Bucovina.....	444-451
VII. 3. Unirea cu Transilvania.....	451-459
CONCLUZII	460-468
ANEXE	469-490
BIBLIOGRAFIE	491-525

Cuvinte cheie: Primul Război Mondial, refugiați, reforme, Casa Regală, armistiul de la Focșani, pacea de la Buftea, Mărăști, Mărășești și Oituz.

a. Istoriografia problemei

Axată pe studiul istoriei locale, teza „Orașul Iași în Primul Război Mondial” își găsește loc într-un demers a cărui deschidere este evidențiată prin densitatea inegală în care este reprezentă în istoriografia de profil, cu toate că îi este asociat un material de studii destul de bogat, mare parte fiind păstrată în arhive.

Secolul al XX-lea a fost definit ca o epocă a schimbărilor, care a influențat întreaga societate europeană. În această perioadă, evenimentele au dominat în mod decisiv prin amploarea lor și impactul asupra vieții cotidiene, îmbrăcând adesea forma unor mișcări de modernizare.

România s-a înscris în rândul statelor mici care au încercat să accelereze realizarea idealului național, iar izbucnirea Marelui Război a reprezentat acel moment esențial.

Acest demers a pornit din dorința de a crea un tablou complet al Iașului în cei patru ani de conflict. Evoluția orașului a fost abordată în cercetarea istorică din unghiuri diferite, prin prezentarea principalelor momente istorice separat, nu neapărat ca parte integrantă a unui subiect, fără a se întreprinde o analiză asupra vieții cotidiene a locuitorilor în prima parte a secolului al XX-lea.

Scopul principal al acestei lucrări a fost acela de a descoperi universul unui oraș, care a cunoscut din anul 1914 o serie de modificări, devenit dintr-un oraș de provincie capitala României.

În perioada 1914-1916, orașul Iași s-a prezentat pe de o parte ca o așezare organizată pe principii moderne, prin măsurile adoptate privitoare la modul de organizare a instituțiilor locale și pe de altă parte, în căutarea unei noi identități socio-culturale, după pierderea statutului de capitală, prin măsurile adoptate la nivel local în vederea alinierii în rândul orașelor occidentale moderne. Totodată, urbea Iași a fost percepută între anii 1916-1918 ca un martor și ca un participant activ la momentele care au contribuit la formarea României Mari. Acest fapt este demonstrat prin atmosfera febrilă care a domnit în Iași după transformarea orașului în capitală a țării. Angrenarea țării în conflict în august 1916, înfrângerile succesive ale armatei și decizia guvernului de a se retrage la Iași împreună cu familia regală, orașul Iași a fost implicat în mod direct, fără voia sa, în conflict, fiind nevoit să suporte presiunea unei capitale. Marele Război nu a produs distrugerii directe orașului, însă întreaga sa infrastructură a fost supusă unui proces de reconstrucție și refacere după retragerea la București a instituțiilor centrale ale statului.

Astfel, analiza modului în care a evoluat această așezare din punct de vedere urbanistic, economic și politic, începând cu anul 1914, a reprezentat o temă pe cât de generoasă având în vedere multitudinea de fapte și evenimente, pe atât de dificilă în ceea ce privește prezentarea unor realități specifice locale fără a omite vreun aspect în ceea ce privește radiografia unei comunități de dimensiuni relativ mici.

Subiectul referitor la o istorie a orașului Iași în ansamblul său pe parcursul celor doi ani de conflict a presupus pe lângă abordarea cronologică și tematică studiul aspectelor privitoare la viața cotidiană a locuitorilor acestei comunități urbane cât și la măsurile adoptate de autoritățile locale, la aspectele privind evidența populației și evoluția economică. O asemenea imagine într-o dimensiune redusă a fost surprinsă totodată și de surse complementare precum volumele cu caracter memorialistic.

În demersul de față, memoriile principalilor oameni politici dețin un rol esențial, nu neapărat din cauza numărului mare, ci datorită informațiilor extrem de detaliate cu privire la anumite aspecte ce țin atât de viața politică, cât și de cea militară și chiar socială. Dintre aceste memorii se cuvine să evidențiem talentul de scriitor al lui I. G. Duca, ale cărui însemnări cuprind întreaga perioadă studiată¹. Marea majoritate a liderilor politici au lăsat posterității însemnări de mare valoare. Dintre aceștia îi amintim pe: Constantin Argetoianu², P. P. Carp³, Armand Călinescu⁴, Onisifor Ghibu⁵, Gheorghe Gh. Mârzescu⁶, N. Iorga⁷ și Alexandru Marghiloman⁸.

Memoriile comandanților militari și ale soldaților care au luptat în marile bătălii din timpul Marelui Război scot în evidență anumite aspecte privitoare la viața de pe front,

---

¹ I. G. Duca, *Memorii*, vol. I, București, Editura Expres, 1992; *Memorii*, vol. II, *Neutralitatea*, Partea a II-a (1915-1916), Ediție și indice adnotat de Stelian Neagoe, Timișoara, Editura Helicon, 1993; vol. III, *Războiul*, Partea I (1916-1917), Ediție și indice adnotat de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 1994; *Amintiri politice*, vol. II, Munchen, Colecția Memorii și mărturii Jon Dumitru-Verlag, 1981; vol. III, Munchen, Colecția Memorii și mărturii Jon Dumitru-Verlag, 1982.

² Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. III, București, Editura Humanitas, 1992; vol. IV, partea a V-a 1916-1917, București, Machiavelli, 1994; vol. V, Ediție de Stelian Neagoe, București, Machiavelli, 1994.

³ P. P. Carp, *România și Războiul european*, București, Atelierele societății anonime „Poporul”, 1915.

⁴ Armand Călinescu, *Însemnări politice 1916-1918*, Ediție îngrijită de prefață de Dr. Al. Gh. Savu, București, Humanitas, 1990.

⁵ Onisifor Ghibu, *Pe baricadele vieții. În Basarabia revoluționară (1917-1918). Amintiri*, Cuvânt înainte de Iurie Colesnic, Ediție îngrijită, prefață, tabel cronologic, note bibliografice și indice de nume de Octavian O. Ghibu, Chișinău, Editura Universitas, 1992.

⁶ Gheorghe Gh. Mârzescu, *Fapte și impresii zilnice 1917-1918*, Ediție de I. Lăcustă, București, Editura Curtea Veche, 2004.

⁷ N. Iorga, *Memorii*, vol. I, II, București, Editura „Națională” S. Ciormeii, f. a.

⁸ Alexandru Marghiloman, *Note politice, 1897-1924*, vol. II, București, Editura Machiavelli, 1994.

precum și colaborarea cu principalele instituții ale statului. Deși conțin multe informații legate de operațiuni militare și bătălii, aceste însemnări sunt utile pentru a analiza un aspect mai puțin cercetat de istorici: impactul deciziilor adoptate de către liderii politici din Iași asupra soldaților de rând. Analiza acestora este necesară în orice demers științific, întrucât nu putem realiza prezentarea activității României în Marele Război fără o scurtă analiză a operațiunilor militare, întrucât acestea au influențat în mare măsură principalele decizii ale clasei politice românești din Iași. Finalmente, evoluția frontului militar și-a pus amprenta și asupra relațiilor internaționale ale României, atât cu statele din Antanta cât și cu cele din Puterile Centrale.

Însemnările generalului Alexandru Averescu⁹, Henri M. Berthelot¹⁰, Dimitrie Ardeleanu¹¹, G. Băgulescu¹², Vasile Bianu¹³, Gheorghe I. Brătianu¹⁴ și Vasile Th. Cancicov¹⁵ au avut un rol esențial în reconstituirea unor aspecte care țin de operațiunile militare.

Din aceeași categorie a memoriilor și a scrierilor de epocă, se cuvine să evidențiem memoriile reginei Maria a României¹⁶. Ceea ce atrage la memoriile suveranei este faptul că evenimentele sunt prezentate în mod subiectiv, cu reproduceri ale unor discuții cu principalii lideri politici. Regina surprinde aspecte care țin atât de viața politică, cât și de cea militară și socială. Frontul de acasă este prezentat pe larg, întrucât Regina și-a desfășurat aproape întreaga activitate din Iași prin spitalele civile și militare. Doamnele din protipendanda ieșeană s-au implicat, de asemenea, în astfel de acțiuni de binefacere, iar în memoriile lor identificăm informații dintre cele mai diverse privitoare la viața din spitalele din Iași și la

---

⁹ Alexandru Averescu, *Notițe zilnice din războiul*, vol. II, București, Editura Militară, 1992.

¹⁰ Henri M. Berthelot, *Jurnal și corespondență 1916-1919*, Ediție, studiu introductiv și indice de Gh. Florescu, Iași, Cronica, 1997.

¹¹ Dimitrie St. Ardeleanu, *Mobilizarea 1916-1917. Frânturi de amintiri*, Ediție îngrijită de Ion Agrigoaroiu și Mihai C-M Ardeleanu, Postfață de Aleandrina Ioniță, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2007.

¹² G. Băgulescu, *Zile de pribegie. Impresii și povestiri de pe front 1916-1918*, Târgu Neamț, f. e., 1918.

¹³ Vasile Bianu, *Însemnări din războiul României Mari. De la mobilizare la pacea separată*, Cluj, Ardealul, 1926.

¹⁴ Gheorghe I. Brătianu, *File rupte din cartea războiului*, Postfață de Șerban Papacostea, București, Editura Scripta, 2006.

¹⁵ Vasile Th. Cancicov, *Impresiuni și păreri personale din timpul războiului României. Jurnal zilnic. 13 august 1916-31 decembrie 1918*, vol. I, București, Universul, 1921.

¹⁶ Maria, Regina României, *Jurnal de război 1916-1917. Precedat de însemnări din 1910-1916*, vol. I, Ediție îngrijită de Lucian Boia, București, Humanitas, 2014; vol. II, *Jurnal de război 1917-1918*, Traducere de Anca Bărbulescu, Ediție îngrijită de Lucian Boia, București, Humanitas, 2015; vol. III, *Jurnal de război 1918*, Traducere de Anca Bărbulescu, Ediție îngrijită de Lucian Boia, București, Humanitas, 2015.

greutățile întâmpinate în timpul refugiului: Yvonne Blondell¹⁷, Neli Cornea¹⁸, Jean Fodoreanu¹⁹ și Ecaterina Fulmen²⁰.

Fundamentele istoriografice ale demersului nostru au fost constituite din documente de arhivă. Acestea oferă posibilitatea cercetătorului să clarifice anumite aspecte mai controversate, dar să aducă și o notă de originalitate lucrării. Având în vedere subiectul ales spre cercetare, documentele de arhivă provin atât din spațiul local ieșean cât și de la București. Acest lucru a fost absolut necesar, întrucât orașul Iași a fost pentru aproximativ doi ani capitala țării, iar arhiva ministerelor și a principalilor oameni politici ai epocii se află sub tutela Arhivelor Naționale ale României. Astfel, în cadrul Direcției Județene a Arhivelor Naționale Iași am cercetat pentru perioada 1914-1916 următoarele fonduri documentare: Fondul Primăria Iași, Fondul Asociația Cercetașilor din războiul 1916-1919, Fondul Baroul Avocaților din Iași, Fondul Camera de Comerț și Industrie, Fond Chestura de Poliție, Fond Corpul IV Armată, Fondul Crucea Roșie, Fondul Institutul Notre Dame de Sion, Fondul Liceul Internat „C. Negruzzi”, Fondul „N. A. Bogdan”, Fondul Serviciul Sanitar al județului Iași, Fondul Societatea de Binefacere și Ajutor Reciproc „Moldova”, Fondul Teatrul Național, Fondul Tribunalul Militar Iași și Fondul Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”. Extrem de variate și tratând diverse probleme, aceste fonduri completează informațiile privind evoluția orașului Iași în timpul Primului Război Mondial.

Tot în plan local, am analizat și Arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei. Deși a fost un proces anevoios din cauza accesului dificil la fondurile arhivistice, aceste documente prezintă evenimentele din Iași din timpul Marelui Război din perspectiva fețelor bisericesti, iar acest lucru ne-a ajutat să conturăm un cadrul general mai amplu.

Pentru perioada cuprinsă între 1916-1918 am consultat fonduri documentare aflate sub tutela Arhivelor Naționale ale României. Dintre acestea amintim: Fondul familial Brătianu, Casa Regală, Regina Maria, Regele Ferdinand I, Fondul Constantin Diamandi, Fondul I. G. Duca, Fondul General Dimitrie Iliescu, Fondul Gheorghe Berdan, Fondul Marele Cartier General. Serviciul Sanitar, Fondul Ministerului Instrucțiunii Publice și al Cultelor, Fond Microfilme: Franța, Anglia, Belgia, Italia, S.U.A, Fondul Președinția

---

¹⁷ Yvonne Blondell, *Jurnal de război 1916-1917. Frontul de sud al României*, Versiunea românească de Rodica Zagăr, București, Institutul Cultural Român, 1977.

¹⁸ Neli Cornea, *Însemnări din vremea războiului*, București, Editura Librăriei H. Steinberg, f. a.

¹⁹ Jean Fodoreanu, *Femea-soldat*, Oradea, f. e., 1928.

²⁰ Ecaterina Fulmen, *Jurnalul unei surori de caritate 1916-1918*, București, f. e., 1920.

Consiliului de Miniștri și Fondul Vasile Stroica. Acestea au avut un rol deosebit de important pentru a înțelege viața politică din Iași, dar și relațiile externe ale României cu Aliții.

Unele aspecte mai controversate privind evoluția militară a armatei române și colaborarea guvernului și a Casei Regale cu principalii lideri militari au fost elucidate prin cercetarea Arhivelor Militare Române. În pofida limbajul specific, care a îngreunat analiza lor, documentele de arhivă din fondurile: 1, 2, Marele Cartier General, Marele Stat Major, 3. 831, Microfilme, 948 și 949, au ilustrat o serie de aspecte mai puțin cunoscute de către cercetători.

Implicarea României în conflict și mutarea capitalei în Iași au dus la intensificarea relațiilor diplomatice cu statele Antantei. În acest sens, a fost absolut necesară analiza unor documente aflate sub tutela Arhivelor Ministerului Afacerilor Externe: Fondul Paris, vol. 37-38 și Fondul 71, partea a II-a.

Aceste informații au fost completate cu fondurile A. Saint-Georges (Arhivele: Cercetașii României, Take Ionescu, Emil Pangratti, P.N.L) și Colecții Speciale, Arhiva O. Goga, din cadrul Bibliotecii Naționale a României. Un rol important în cercetarea de față l-au avut și arhivele din cadrul Bibliotecii Academiei Române, respectiv: Arhiva Istorică, Fondul I și XV, precum și Arhiva N. Iorga, mapa XXVI.

Presa din perioadă a avut un rol foarte important în demersul de față, întrucât ea permite reconstituirea vieții de partid, a relațiilor dintre diverși lideri politici, reprezentând totodată o modalitate prin care clasa politică românească și-a asumat o anumită misiune socială. Nu trebuie omis rolul important pe care îl deține presa în conturarea opiniei publice. Pornind de la aceste considerente, am analizat presa ieșeană, dar și cea de la centru din perioada 1914-1918, încercând totodată să ne delimităm de propaganda de partid. În acest sens am analizat ziarele liberale, dar și cele care aparțineau opoziției: „Mișcarea”, „Viitorul”, „Opinia”, „Liberalul”, „Evenimentul”, „Lumina”, „Evenimentul”, „Acțiunea Română”, „Universul”, „Seara” etc.

Integrăm în această categorie și Dezbaterile Parlamentare din perioada Marelui Război, deoarece vorbesc de la sine, despre atitudinea fruntașilor clasei politice românești față de unele probleme esențiale ale societății: intrarea în război, reformele agrară și electorală etc.

Studiile publicate de diverși autori români și străini au completat informațiile privind anumite aspecte din această problematică largă, însă aceste surse sunt subiective și sunt

influențate de opinia istoricului²¹. Ele sunt, de asemenea, foarte importante întrucât dezvoltă pe larg un anumit subiect sau fenomen din demersul nostru.

Cadrul general și atmosfera de epocă au fost foarte bine realizate printr-o serie de lucrări cu caracter general. Ele sunt extrem de utile în orice demers științific, întrucât familiarizează cercetătorul cu aspecte de ordin politic, economic și social, necesare în scopul înțelegerii contextului general. Există o literatură de specialitate extrem de largă care tratează istoria României în Primul Război Mondial. Dintre istoricii români care au abordat în scrierile lor această problematică se remarcă: Ion Agrigoroaiei, Gheorghe Buzatu, Dumitru Vitcu, Valeriu Florin Dobrinescu, Gheorghe Iacob, Lucian Boia, Claudiu-Lucian Topor, Mihai Ștefan Ceaușu, Ion Giurcă, Constantin I. Stan etc. Trebuie amintiți și nume de seamă ale istoriografiei străine care au avut ca și domeniu de interes istoria României între anii 1916-1918: Keith Hitchins, Henry F. Carey, Pierre Renouvin și Glenn E. Torrey. Aceștia din urmă sunt foarte importanți în cercetarea științifică întrucât prezintă evenimentele dintr-un punct de vedere obiectiv.

b. Premisele cercetării și ipotezele de lucru

Multitudinea și diversitatea informației au permis structurarea unei lucrări care să ofere o viziune integrală asupra comunității ieșene în perioada 1914-1918. Evident în momentul investigării subiectului s-a pornit de la trei întrebări esențiale -care a fost situația generală a orașului în anii premergători Marelui Război? -care au fost măsurile adoptate de către autoritățile locale în perioada neutralității declarate pentru pregătirea orașului pentru război? -care au fost schimbările aduse Iașului odată cu retragerea civililor, a autorităților politice și militare din iarna anului 1916? Astfel am încercat să analizăm detaliat măsurile adoptate în plan local în vederea reorganizării politico-administrative a orașului ca parte integrantă a procesului de modernizare al societății românești de la finele secolului al XIX-lea. Acest proces prin care s-au investigat urmările implementării la nivel local a măsurilor adoptate privind funcționalitatea instituțiilor de interes public, au generat un nou set de întrebări care au condus către necesitatea abordării orașului ca o societate în proces de tranziție, în căutarea unei identități proprii, ca urmare a schimbării statutului de capitală: -

---

²¹ I. Agrigoroaiei, G. Calcan, M. Surugiu, „Unirea din 1918 și presa din orașul Iași”, în *Cercetări istorice*, Iași, tom IX-X, 1978-1979; C. Andreescu, „Știri noi asupra aducerii apei în Iași în cursul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea”, în *Arhiva Românească*, tom 3, 1939; Eugenia Rodica Anghel, „Rolul Universității ieșene în lupta pentru desăvârșirea unirii” în *Revista Arhivelor*, Supliment, vol. XLI, anul LVI, București, 1979; Constantin Antip, „Misiunea Berthelot la București și Iași (1916-1918)”, în *Magazin istoric*, nr. 12, XXIII, 1989.

prin ce au contribuit instituțiile administrative locale la procesul de urbanizare, -care era situația economică a orașului la începutul războiului, - cum a influențat organizarea și nivelul de dezvoltare a orașului situația internă a României libere la finalul anului 1916.

Cercetarea de față nu putea fi completă fără o prezentare generală a cadrului politic, economic, social și militar al României în perioada 1914-1918 pentru că aceste informații foarte prețioase au meritul de a explica deciziile adoptate de către clasa politică românească în anii războiului, care au afectat și liniștea orașului Iași. Ne-am propus să atragem atenția asupra unor aspecte mai puțin tratate de către istoriografie și ne referim aici la pregătirile de război ale principalelor instituții ieșene: primăria, mitropolia și universitatea, precum și la efectele acestora decizii asupra vieții cotidiene ale ieșenilor.

Astfel, pornind de la această prezentare, am încercat să ilustrăm o scurtă descriere a orașului Iași în anii premergători intrării României în conflict, întrucât ne ajută să înțelegem mai bine direcțiile de acțiune ale edilului ieșean Gheorghe Gh. Mârzescu între anii 1914-1916. Totodată, aceste informații sunt utile pentru a explica problemele cu care s-a confruntat orașul în anii 1916-1918, întrucât organizarea economică și urbanistică a Iașului nu putea să satisfacă cerințele unui număr așa de mare de locuitori. Într-o oarecare măsură, am încercat să prezentăm dezbaterile interne care s-au purtat în orașul Iași pe tema intrării României în război, ilustrând argumentele aduse de fiecare dintre cele trei tabere: neutrii, proantantiștii și filogermanii. Pe lângă discursurile principalilor lideri politici locali, am dorit să creionăm și implicarea mediului universitar ieșean în această dezbateri, iar din această cauză ne-am concentrat asupra desfășurării vieții academice într-o perioadă atât de zdruncinată pentru orașul Iași. Acest demers a fost absolut necesar, întrucât marea majoritate a profesorilor și a studenților universității ieșene s-au implicat în război, în timp ce clădirea acesteia a reprezentat sediul principalelor ministere ale țării între 1916-1918.

Nu am omis nici aspectele de ordin militar, însă am încercat să surprindem și alte probleme, mai puțin tratate de istoriografie până acum: retragerea armatei române în Moldova, mutarea sediilor acesteia și colaborarea cu principalele instituții din Iași pentru depășirea problemelor interne cu care se confrunța orașul. În lucrare, am dorit să aprofundăm și unele subiecte precum venirea voluntarilor ardeleni și bucovineni, relația civililor cu soldații români și ruși aflați în Iași, stările de spirit ale soldaților români cantonați în jurul noii capitale, precum și impactul bătăliilor din vara anului 1917 asupra românilor de pretutindeni.

Pentru a da mai multă profunzime textului, am analizat și acțiunile familiei regale în Iași, cu accentul pe activitatea reginei Maria și a regelui Ferdinand I. Portretele celor doi

suverani se completează perfect și se integrează în tabloul general al Iașului în vreme de război. În strânsă legătură cu regina, am analizat și frontul de acasă, un aspect mai puțin cercetat până acum. Pentru acest lucru, nu ne-am rezumat doar la prezentarea acțiunilor de ajutorare a celor nevoiași de către regină, ci am analizat și instituțiile civile de binefacere din Iași organizate sub patronajul suveranei, precum și asistența religioasă acordată de fețele bisericești atât în Iași, cât și soldaților de pe front.

Toate aceste aspecte au reprezentat o anticameră a realizării idealului național de la 1 Decembrie 1918. Din acest motiv, din lucrarea noastră nu puteau lipsi momentele cele mai importante ale războiului: unirea cu Basarabia, Bucovina și Transilvania. În prezentarea lor, am încercat să evidențiem tatonările care s-au purtat cu liderii politici din Iași înaintea realizării unirii și impactul acestor decizii istorice asupra locuitorilor din noua capitală a țării.

Așadar, lucrarea de față a cuprins aspecte de ordin politic, social, economic și diplomatic, care au întregit viziunea generală asupra orașului Iași între anii 1914-1918.

c. Metodologie și terminologie

În cercetarea acestui subiect s-au impus metode variate de lucru care au adus o nouă perspectivă asupra istoriei unei comunități urbane. Astfel, am avut în vedere abordarea contextualizată a acestui subiect prin analiza împrejurărilor care au accelerat procesul de modernizare urbană în raport cu celelalte orașe importante ale Moldovei. Pentru stabilirea unor direcții mai precise în cercetarea acestui subiect am cercetat cu precădere sursele primare. Dintre metodele specifice analizei istorice am utilizat analiza critică a documentelor, creionând o imagine clară și completă a orașului și a activităților desfășurate în această urbe în perioada 1914-1918. Astfel, efortul analitic s-a concentrat în primul rând pe plasarea izvoarelor în timp și spațiu acolo unde a fost necesar și pe identificarea elementelor de referință pentru subiectul în cauză.

Plecând de la cele trei întrebări centrale suntem de părere că utilizarea componentei comparative a fost esențială pentru un studiu de istorie locală. Astfel, am urmărit îndeaproape relațiile diplomatice pe care diversele guverne din Iași le-au avut cu Franța și Rusia, pentru a surprinde elementele comune, precum și diferențele dintre acestea. Aceste metode au fost completate de: analiza critică, metoda analizei istorice, generalizarea, deducția și inducția.

Documentele oficiale alături de datele deja oferite de o serie de lucrări de specialitate sau monografii au fost supuse unei cercetări amănunțite, raportându-ne la curente

istoriografiei actuale. În analiza acestei probleme abordarea cronologică a fost astfel esențială în redarea atât a evenimentelor politico-militare cât și în analiza asupra procesului de urbanizare.

În acest sens, considerăm că metodele abordate au evidențiat importanța subiectului supus analizei.

d. Structură

Lucrarea este împărțită în mai multe capitole, însă fiecare dintre ele are propria individualitate, putând fi citite și separat.

Astfel, în delimitarea lucrării am optat pentru criteriul cronologic, dar și tematic. O primă parte a acesteia este destinată perioadei neutralității declarate, respectiv 1914-1916, iar cea de-a doua prezintă o serie de aspecte din perioada mutării capitalei la Iași între 1916-1918. Menționăm faptul că cea de-a doua parte a demersului nostru ocupă o întindere mai mare, nu neapărat din cauza numărului mare de surse istorice, ci datorită statutului de capitală pe care l-a deținut orașul Iași, prin prezența instituțiilor centrale ale statului și a familiei regale. Titlul demersului de față sugerează accentuarea perioadei cuprinse între 1916-1918, întrucât cei doi ani marchează prezența României în primul război mondial.

Planul lucrării cuprinde șapte capitole, care abordează diverse aspecte din istoria Iașului în perioada 1914-1918. Prima parte a lucrării cuprinde două capitole, iar cea de-a doua este împărțită, la rândul ei, în cinci teme majore.

Primul capitol al lucrării „România și Marele Război. Între geopolitică și aspirație națională” prezintă situația generală a României în perioada neutralității declarate, precum și dezbaterile care s-au purtat cu reprezentanții Antantei în vederea angrenării țării în conflict. Acest capitol este împărțit în patru subcapitole, care surprind, de la general la particular, dezbaterile care au cuprins întreaga societate românească, de la liderii din București la elita politică și culturală ieșeană privind atitudinea României față de conflict.

Cel de-al doilea capitol al lucrării, intitulat „Orașul Iași în preajma și la începutul războiului” este împărțit la rândul său în trei subcapitole majore. În prima parte a acestuia am încercat să prezentăm o serie de informații cu caracter general privind situația internă a orașului Iași de la finele secolului al XIX-lea și până în 1916: evoluția demografică, religioasă, activitatea politică și culturală. Această scurtă prezentare a fost necesară pentru a evidenția schimbările care se produc în Iași odată cu iarna anului 1916. Cel de-al doilea subcapitol „Câteva aspecte ale modernizării Iașului” este format din două părți care întregesc tabloul general al orașului. Fiecare dintre ele abordează o serie de aspecte distincte:

modernizarea urbanistică și definitivarea lucrărilor de aducere a apei în Iași. Ultima parte a acestui capitol prezintă activitatea celor mai importante instituții ieșene, respectiv primăria, mitropolia și universitatea pentru pregătirea orașului în eventualitatea unui război. Astfel, la început, am analizat, pe scurt, biografia lui Gheorghe Gh. Mârzescu, edil al Iașului între 1914-1916 și ministru între 1916-1926. Cel de-al doilea subcapitol surprinde activitatea primăriei orașului Iași între 1914-1916, cu accentul pus pe acțiunile administrative și organizatorice de aprovizionare a orașului cu alimente și combustibil și pe măsurile de eliminare a speculei. Următorul subcapitol prezintă măsurile adoptate de către Mitropolia Moldovei și Sucevei pentru pregătirea preoților în eventualitatea unui război. Ultima parte a acestui subcapitol prezintă unele aspecte privind mobilizarea bărbaților pentru luptă și euforia generală care a cuprins orașul Iași odată cu angrenarea țării în conflict.

Următorul capitol, „Iași, capitală de război. Provocări politice, sociale și economice” prezintă în cinci subcapitole situația internă din Iași, imediat după ocuparea Bucureștiului de către trupele Puterilor Centrale, dar și sosirea autorităților centrale, a familiei regale și a unui număr mare de refugiați în fosta capitală a Moldovei. Primul subcapitol descrie greutățile cu care s-a confruntat primăria orașului la începutul iernii anului 1916 pentru cazarea și alimentarea tuturor celor care au părăsit casele lor de teama inamicilor. Acțiunile adoptate la nivel local au fost prezentate în strânsă legătură cu deciziile luate de către guvernul de uniune națională. De asemenea, în această parte am dorit să evidențiem schimbările care au survenit în oraș la finalul anului 1916 atât în plan politic, economic, social, cât și urbanistic. Cel de-al doilea subcapitol prezintă una dintre cele mai mari tragedii ale istoriei căii ferate românești: accidentul de la Ciurea din decembrie 1917. Puțin cercetat de către istorici, acest subiect este foarte important, atât prin prisma numărului mare de victime, cât și pentru faptul că s-a desfășurat în apropierea capitalei într-o perioadă extrem de dificilă pentru istoria națională. Următorul subcapitol se axează pe modificările care au apărut în activitatea universității ieșene după înfrângerile suferite de către armata română în iarna anului 1916. Activitatea academică a fost oprită timp de aproximativ doi ani, iar în clădirea universității au funcționat o parte din instituțiile statului.

Casa Regală a ocupat o parte importantă în demersul nostru, deși activitatea membrilor familiei regale putea fi încadrată în cadrul armatei și a frontului de acasă. Am decis această împărțire, întrucât în analiza acesteia ne-am axat pe mai multe aspecte, care țin atât de planul relațiilor de familie cât și de activitatea lor publică. Regele Ferdinand I și regina Maria au constituit un factor de stabilitate în Iași și un exemplu pentru cetățeni. În pofida criticilor care i se aduc, Ferdinand I a reușit să mențină un echilibru în viața politică

internă într-o perioadă extrem de tensionată. Regele a avut un rol important în grăbirea dezbaterilor parlamentare asupra reformelor agrare și electorale prin celebrul discurs de la Răcăciuni din martie 1917 și a reușit să păstreze independența țării prin refuzul de a ratifica pacea de la Buftea. De cealaltă parte, regina Maria a avut un rol deosebit de important în organizarea spitalelor și a instituțiilor de binefacere.

Ultimul subcapitol, „Asistența medicală și religioasă în vreme de război” abordează un subiect mai puțin cercetat de către istoriografia românească. Condițiile grele de trai și supraaglomerarea au dus la apariția unor boli precum tifosul exantematic și febra tifoidă, care au provocat foarte multe decese atât printre civili, cât și pe front. Din această cauză, statul român și diverse persoane publice au acționat pentru oprirea flagelului. Transformarea unor școli din Iași în spitale, crearea de spitale mobile și instituirea unor măsuri de igienă stricte au fost unele dintre cele mai importante măsuri adoptate de către autorități. Mai multe doamne din protipendanda ieșeană, sub strânsa supraveghere a reginei, s-au implicat activ în opera de binefacere. Lor li s-au adăugat Crucea Roșie Română, diverse instituții de binefacere, Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor Române condusă de Olga Sturdza, instituția Cercetășiei și chiar Mitropolia Moldovei și Sucevei. Cu sprijinul direct al statului și al familiei regale, aceste instituții au reușit să îmbunătățească situația locuitorilor din Iași și a soldaților de pe front.

Un rol important în menținerea independenței statului român între 1916-1918 l-a avut armata, iar din acest motiv am acordat acestui subiect un capitol distinct. După înfrângerile suferite în iarna anului 1916, armata română s-a retras în Moldova și a început procesul de refacere sub strânsa coordonare a Misiunii Militare Franceze, conduse de generalul Henri M. Berthelot. O mare parte dintre comandanți au fost cazați în Iași, iar diverse instituții ale armatei au funcționat în clădirea universității. Pe lângă aceștia, în noua capitală a statului au sosit un număr mare de soldați români și ruși, care au tulburat ordinea și liniștea publică. Viața pe front, greutățile întâmpinate de soldați și atitudinea față de moarte și-au pus amprenta asupra stării de spirit a soldaților români în prima parte a anului 1917. Sosirea voluntarilor în Iași și marile victorii ale armatei române din vara anului 1917 au avut un ecou important printre statele Antantei și au adus o rază de speranță pentru locuitori.

În strânsă legătură cu evoluția armatei române este și capitolul privind relațiile internaționale ale României între 1916-1918. Discuțiile care s-au purtat în Iași între legațiile diplomatice ale statelor Antantei și guvern, sosirea unor lideri străini în noua capitală a țării și evoluția relațiilor cu Rusia au fost câteva dintre aspecte asupra cărora ne-am axat în acest capitol. Am încercat să prezentăm comparativ relațiile diplomatice ale României cu Franța

și Rusia, întrucât acestea au fost cele două state cu care țara a interacționat cel mai mult în timpul conflagrației. Atitudinea aliaților față de România a cunoscut o serie de schimbări față de momentul august 1916. Relațiile cu Rusia au devenit extrem de tensionate odată cu retragerea din Moldova și au culminat cu ruperea acestora în primăvara anului 1918. Armistițiul de la Focșani și încheierea păcii de la Buftea au fost două decizii de politică externă care au influențat relațiile României cu aliații, Franța, Anglia, Rusia și Italia și au provocat o serie de reacții negative din partea românilor din străinătate.

O parte însemnată în demersul nostru îl ocupă capitolul privind activitatea guvernului și a parlamentului în anii refugiului din Iași. Din cauza importanței acestui subiect atât pentru evoluția României în război, cât și pentru deciziile în plan intern pe o durată de timp de 2 ani, acest capitol ocupă o întindere mai mare comparativ cu celelalte subiecte ale lucrării. Capitolul este împărțit în mai multe subcapitole după criteriul tematic: guvernul de uniune-națională și semnarea armistițiului de la Focșani, guvernul Alexandru Averescu, guvernul Alexandru Marghiloman și pacea de la Buftea-București, guvernul Constantin Coandă și guvernul condus de Ion I. C. Brătianu. Am decis să prezentăm împreună activitatea politică și cea parlamentară, pentru că cele două se influențează reciproc, iar activitatea parlamentului a fost oprită de mai multe ori între 1916-1918 din diverse motive. Pornind de la această structură, am încercat să surprindem activitatea guvernelor care au funcționat în Iași accentuând principalele măsuri adoptate de aceștia. Dezbaterile parlamentare au fost absolut necesare în acest demers și din această cauză le-am acordat o atenție deosebită. Fiecare dintre aceste guverne a adoptat o serie de măsuri bune, iar altele mai puțin bune pentru România, însă în cercetarea noastră am încercat să prezentăm evenimentele în manieră obiectivă. Semnarea armistițiului de la Focșani din decembrie 1917, pregătirea marilor ofensive ale armatei române din vara anului 1917 sau pacea de la Buftea-București au fost o serie de aspecte asupra cărora am insistat din cauza impactului pe care l-au avut asupra Iașului și asupra stării de spirit a locuitorilor acestuia.

Ultimul capitol al lucrării reprezintă o încununare a eforturilor și greutăților întâmpinate de statul român în timpul războiului. Unirea cu provinciile românești aflate sub stăpânire străină, Basarabia, Bucovina și Transilvania a reprezentat finalul apoteotic al celor doi ani de suferințe. Acest proces istoric s-a desfășurat în mai multe etape. Fiecare dintre cele trei provincii și-a trimis reprezentanți în Iași pe parcursul anului 1918 pentru a stabili împreună cu liderii politici direcțiile de acțiune cele mai potrivite. Ieșenii au fost martorii acestor dezbateri și s-au bucurat alături de frații lor de peste Prut și Carpați în momentul

realizării visului secular. Manifestațiile organizate în Iași, chiar și după retragerea autorităților centrale, demonstrează importanța acestor evenimente pentru locuitori.

***

Studiul întreprins asupra orașului Iași în perioada 1914-1918 reprezintă o analiză a vieții cotidiene și a procesului de modernizare resimțit la nivel local. Comunitatea ieșeană prin măsurile adoptate în plan local privind procesul de modernizare și înfrumusețare, dezvoltarea industriei locale și dezvoltarea serviciilor de interes public s-a apropiat de centrele urbane occidentale.

Acest oraș a jucat un rol deosebit de important în societatea românească de secol XX, aspect de altfel susținut de transformarea Iașului în capitală a țării pentru ultima dată în istoria sa. Realizată într-un context nefavorabil, mutarea capitalei s-a produs sub o presiune demografică, militară și chiar socială extraordinară. Finalmente, orașul Iași a oferit pentru România un spațiu de găzduire și de dialog politic, menținând totodată vie speranța în victoria armată și în realizarea Marii Uniri.

Cercetarea de față și-a propus, în principal, să aducă în atenție și să explice o serie de mecanisme prin care izbucnirea Primului Război Mondial și-a lăsat amprenta asupra istoriei ieșene. Am încercat să observăm în ce măsură, conflictul a influențat întreaga evoluție a orașului. Concluzia majoră este că din iunie 1914 și până în decembrie 1918, întreaga istorie a Iașului s-a concentrat în jurul conflictului, ceea ce a dus la o întârziere în ceea ce privește modernizarea urbanistică și economică a orașului.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

IZVOARE INEDITE:

Arhiva Ministerului Afacerilor Externe:

Fond Paris, vol. 37, 38.

Fond 71 din 1914, partea I, II

Arhivele Naționale Istorice Centrale: 1914-1918

Colecția Documente Fotografice

Fond Brătianu (familial)

Fond Casa Regală

Fond Constantin Diamandi

Fond General Dimitrie Iliescu.

Fond Gheorghe Berdan, *Pe drumul copilăriei mele spre bătăliile de la Mărășești, Mărăști și Oituz. Amintiri 1894-1918.*

Fond Ferdinand I

Fond I. G. Duca

Fond Regina Maria

Fond Mihail Berceanu, pachet I/A

Fond Direcția Poliției și Siguranței Generale 1914

Fond Marele Cartier General. Serviciul Sanitar 1916

Fond Ministerul Instrucțiunii Publice și al Cultelor 1918

Fond Ministerul Afacerilor Interne

Fond Microfilme Franța

Fond Microfilme Anglia

Fond Microfilme Belgia

Fond Microfilme Italia

Fond Microfilme S.U.A

Fond Președenția Consiliului de Miniștri 1918.

Fond Vasile Stroica, I.

Fototeca I

Fond ISISP-XX

Arhivele Militare Române:

Fond 1

Fond 2

Fond Marele Cartier General

Fond Marele Stat Major - Serviciul Religios, 4.991.

- Biroul Atașai militari

Fond 3. 831: 1916-1918

Fond Microfilme

Fond 948, partea a III-a

Fond 949, Secția 3 Operații

Fond Serviciul Istoric

Arhiva Mitropoliei Moldovei și Bucovinei

Dosar nr. 7/1915

Dosar nr. 81/1916, vol.: I, II, III, IV, V, VIII

Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Iași: 1914-1918

Fond Asociația Cercetașilor din războiul 1916-1919

Fond Baroul Avocaților din Iași

Fond Camera de Comerț și Industrie

Fond Chestura de Poliție.

Fond Corpul IV Armată

Fond Crucea Roșie

Fond Institutul Notre Dame de Sion

Fond Liceul Internat „C. Negruzzi”.

Fond „N. A. Bogdan”, *Iașul leagăn al unirii neamului românesc 1916-1918.*

Fond Primăria Iași

Fond Serviciul Sanitar al județului Iași

Fond Societatea de Binefacere și Ajutor Reciproc „Moldova”

Fond Teatrul Național

Fond Tribunalul Militar Iași

Fond Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”

Biblioteca Națională a României:

Fond A. Saint-Georges:

Asociația Cercetașii României CCXC/6 02308.

Arhiva Take Ionescu, pachet XCVIII.

Arhiva Emil Pangratti, pachet XCVII.

Arhiva P.N.L., pachet XLV.

Colecții Speciale, Arhiva O. Goga.

Biblioteca Academiei Române:

Arhiva Istorică: Fond 1.

Fond XV.

Arhiva N. Iorga, mapa XXVI, varia 371-543.

INSTRUMENTE DE LUCRU:

****Albumul Armatei Române, 10 mai 1892*, București, Editura Librăriei Socecu Co, 1902.

****Anuarul Statistic al României*, 1904.

****Bibliografia istorică militară*, vol. I-IV, coordonatori Mircea Ionescu, Virgil Hornaru, Eugen Cojocaru, Marius Andone, Dan Simionescu, București, Biblioteca Militară a Ministerului Apărării, 1975.

****Dicționarul statistic al României – Întocmit pe baza rezultatelor definitive ale Recensământului General al Populațiunii din 19 decembrie 1912*, București, Monitorul Oficial, 1914.

Colescu, Leonida, *Recensământul General al Populațiunii României. Rezultate Definitive*, București, 1905.

Creangă, Ion, V. Răceanu, Gh. Enăchescu, *Geografia orașului Iași, cuprinzând hărți și imagini din epoca lui Creangă*, Iași, Sagittarius, 1996.

Bedecean, Mihaela, Birtz, Mircea, Culic, Monica-Gabriela, *Bibliografia istorică a României*, vol. XII, 2007-2008, Editura Academiei Române, București 2009, Cluj Napoca, 2010. Edroiu, Nicolae (coord.), vol. XIII, 2009-2010, Editura Academiei Române, 2011.

Chiriță, Constantin, *Dicționarul geografic al județului Iași*, București, f. e., 1888.

Lahovari, N. George, *Marele Dicționar geografic al României*, vol. IV, București, Socec, 1901.

Rânziș, Filofteia, *Arhivele personale și familiale*, vol. I, II, București, Arhivele Naționale ale României.

MEMORII ȘI SCRIERI DE EPOCĂ:

Abrudeanu, Ion Rusu, *Pacostea rusească note istorice, impresii, documente și scrisori în legătură cu războiul nostru*, București, Socec, 1920.

Alimășteanu, Pia, *Însemnări din timpul ocupației germane*, București, Imprimeriile Independența, 1929.

Ardeleanu, Dimitrie St., *Mobilizarea 1916-1917. Frânturi de amintiri*, Ediție îngrijită de Ion Agrigoaroaiei și Mihai C-M Ardeleanu, Postfață de Aleandrina Ioniță, Iași, Casa Editorială Demiurg, 2007.

Argetoianu, Constantin, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, vol. III, București, Editura Humanitas, 1992.

Ibidem, vol. IV, partea a V-a 1916-1917, București, Machiavelli, 1994.

Idem, vol. V, Ediție de Stelian Neagoe, București, Machiavelli, 1994.

Averescu, Alexandru, *Notițe zilnice din războiu*, vol. II, București, Editura Militară, 1992.

Idem, *Răspunderile*, Cuvânt înainte de Florin Constantiniu, București, Albatros, 1999.

Baden-Powell, Robert, *Cercetașii, un program de educație civică*, București, f. e., 1915.

Bagdasar, Nicolae, *Amintiri. Notății autobiografice*, București, Tritonic, 2004.

Băicoianu, I. Constantin, *Dunărea văzută prin prisma tratatului din București. O lămurire pentru o pace de dreptate*, București, f. e., 1921.

Băgulescu, G., *Zile de pribegie. Impresii și povestiri de pe front 1916-1918*, Târgu Neamț, f. e., 1918.

Benes, Edvard, *Souvenirs de guerre et de revolution (1914-1918). La lutte pour l'indépendance des peuples*, vol. II, Paris, Leroux, 1928.

Berthelot, M. Henri, *Jurnal și corespondență 1916-1919*, Ediție, studiu introductiv și indice de Gh. Florescu, Iași, Cronica, 1997.

Bianu, Vasile, *Însemnări din războiul României Mari. De la mobilizare la pacea separată*, Cluj, Ardealul, 1926.

Bлага, Lucian, *Hronicul și cântecul vârstelor*, Ediție îngrijită de George Ivașcu, București, Minerva, 1965.

Bogdan, N. A., *Iașul. Leagăn al unirii neamului românesc. 1916-1918. Reminiscențe și însemnări*, Ediție îngrijită de Liviu Papuc și Olga Iordache la inițiativa profesorului Ion Agrigoaroaiei, Prefață de Mircea Platon, Iași, Convorbiri Literare, Timpul, 2018.

Berthelot, M. Berthelot, *Jurnal și corespondență*, Ediție și studiu de Gheorghe Florescu, Iași, Editura Cronica, 1997.

Blondell, Yvonne, *Jurnal de război 1916-1917. Frontul de sud al României*, Versiunea românească de Rodica Zagăr, București, Institutul Cultural Român, 1977.

Budișteanu, G. N., *Mărturii contimporane: Regele Ferdinand I: amintiri de la cei ce l-au apropiat*, f. loc, f.e., 1933.

Buhman, E., *Patru decenii în Serviciul Casei Regale a României. Memorii 1898-1940*, Ediție îngrijită de Cristian Scarlat, București, Sigma, 2006.

Cancicov, Th. Vasile, *Impresiuni și păreri personale din timpul războiului României. Jurnal zilnic. 13 august 1916-31 decembrie 1918*, vol. I, București, Universul, 1921.

Dafin, Ioan, *Iașul cultural și social. Amintiri și însemnări*, Iași, Viața Românească, 1928.

Daia, Alexandru, *Eroi la 16 ani. Însemnările unui fost cercetaș. Jurnal de război 1916-1918*, Ediția a II-a, București, Editura Ion Creangă, 1988.

Duca, I. G., *Memorii*, vol. I, București, Editura Expres, 1992.

Ibidem, *Memorii*, vol. II, *Neutralitatea*, Partea a II-a (1915-1916), Ediție și indice adnotat de Dumitrescu, Polihron, *Ascultând chemarea. Amintiri din Primul Război Mondial*, București, Editura Militară, 1968.

Gane, Constantin, *Prin viroage și coclauri 1916-1918*, București, Editura „Cultura Națională”, 1922.

Ioanițiu, Alexandru, *Războiul României (1916-1918)*, vol. II, București, Tipografia Geniului, f.a.

Locusteanu, A., *Sub aripa morții. Însemnări fugare din războiul de întregire*, Cluj, Tipografia Institutului de Arte Grafice „Ardealul”, 1923.

Lohan, Camille, *Din timpul vișorniei. Urme neșterse din sufletul unui fost ostaș 1916-1918*, București, Editura Lupta, 1928.

Madgearu, Alexandru, *Note din războiul de reîntregire a neamului*, Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Alexandru Madgearu, București, Editura Militară, 2017.

Marghiloman, Alexandru, *Note politice, 1897-1924*, vol. II, București, Editura Machiavelli, 1994.

Nazarie, Constantin, *Activitatea preoților de armată în Campania 1916-1918*, București, Imprimeria Ministerului Cultelor și al Artelor, 1920.

Netzhammer, Raymund, *Episcop în România într-o epocă a conflictelor naționale și religioase*, vol. I, Ediție îngrijită de Nikolaus Netzhammer în colaborare cu Krista Zach, București, Editura Academiei Române, 2005.

Nicolescu, Gică, *Amintirile din războiul ale unui copil*, Sibiu, Tipografia Școalei Militare de Infanterie „Principele Carol”, 1925.

Pétin, Victor, *Drama României 1916-1918*, Prefață de Maxime Weygand, Traducere de Eugen Pelin, Postfață și note de Adrian Pandea, București, Editura Militară, 2016.

Robănescu, Anella N., *Jurnal de război (1916-1918). Amintiri din viața mea*, Ediție îngrijită și prefață de Ruse Nedeal, București, Editura Vreamea, 2015.

Rosetti, Radu, *Mărturisiri 1914-1919*, București, Editura Modelism, 1997.

Sadoveanu, Mihail, *Strada Lăpușneanu. Cronică din 1917*, Iași, Editura „Viața Românească” S.A., 1921.

Vopicka, J. Charles, *Secretele Balcanilor. 7 ani din viața unui diplomat în centrul furtunos al Europei*, Cuvânt înainte de Charles J. Vopicka, Traducere, note și postfață de Andrei Alexandru Căpușanu, Iași, Institutul European, 2012.

PERIODICE:

„Acțiunea Română” 1917.

„Adevărul” 1914-1926.

„Calendaru de război al ostașilor români” 1918.

„Cercetașul” 1916, 1919.

„Ecoul Moldovei” 1915-1917.

„Evenimentul” 1901,1907, 1915,1916, 1917, 1918.

„Flacăra” 1916, 1981.

„Foaia populară” 1916.

„Mișcarea” 1909, 1911,1910, 1914, 1915, 1916, 1917, 1918, 1919, 1922, 1926, 1929.

„Monitorul Oficial” 1870, 1913,1917, 1918, 1920, 1924.

„Neamul Românesc” 1914, 1915, 1916, 1917, 1918

„Opinia” 1911,1917, 1918, 1924, 1926, 1927.

„Românimea” 1918.

„La Roumanie” București, 1918.

„România Nouă” 1918.

„Românul” 1918, 1919.

„Seara” 1915.

„Steaua României” 1878.

„Țara noastră” 1923.

„Viitorul” 1918,1919, 1922,1924, 1925, 1929.

„Ziua” 1916.

DEZBATERI PARLAMENTARE:

Dezbaterile Adunării Deputaților:

Sesiunea ordinară 1914-1915, 1916, 1917, 1918, 1920-1921.

Dezbaterile Senatului:

Sesiunea ordinară 1916, 1917, 1918.

STUDII:

Agrigoroaiei, Ion, „Solidaritate națională și rezistență militară. Mărășești 1917” în *Zargidava*, XVI, Bacău, 2017.

Idem, „Unirea Basarabiei cu România – relatări, atitudini în presa de la Iași (1918)”, în *Destin românesc*, nr. 2, 1999.

Rădulescu, Maria, „ Un jurnal de front din Primul Război Mondial”, în *Oltenia. Studii și Comunicări*, vol. I, Serie nouă, Craiova, 1998.

Idem, „Semnificația Memorialului – Manifest al Voluntarilor români de la Darnița Kievului”, în *Annales Universitatis Apulensis*, Seria Historica, nr. 4-5, 2000-2001.

Vesa, V., „ Din activitatea diplomatică a Antantei și a Puterilor Centrale în România în cursul anului 1914”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Historia*, fasc. 1, nr. XVI, 1971.

Idem, „ Numirea lui Saint-Aulaire ca ministru plenipotențiar la București (1916)”, în *Studia Universitatis Babeș-Bolyai Historia*, fasc. 2, nr. XVII, 1972.

LUCRĂRI GENERALE:

Agrigoroaiei, Ion, Gheorghe Buzatu, Valeriu Florin Dobrinescu, Dumitru Vitcu, *Aspecte ale luptei pentru unitatea națională 1600-1859-1918*, Iași, Junimea, 1983.

Idem, Dumitru Ivănescu, Sorin D. Ivănescu, Silviu Văcaru, *Stări de spirit și mentalități în timpul Marelui Război*, Iași, Junimea, 2005.

Idem, *Mărăști, Mărășești și Oituz -100 de ani. Reflecții în presa vremii*, Iași, Editura Alfa, 2017.

Idem, *Unirea Basarabiei cu România în presa vremii*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 1999.

Buzatu, Gheorghe, Horia Dumitrescu coord., *Marea Unire a tuturor românilor din 1918*, Iași, Tipo Moldova, 2010.

- Ceașu, Mihai-Ștefan, Liviu Brătescu, *Regalitatea Română. Perspective istoriografice*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2017.
- Cioroianu, Adrian, Mihaela Simina, *Maria a României. Regina care a iubit viața și patria*, Ilustrații de Mihai Alexandru Mihai, București, Curtea Veche Publishing, 2015.
- Ciupală, Alin, *Bătălia lor. Femeile din România în Primul Război Mondial*, Iași, Polirom, 2017.
- Dumitrescu, Horia coord., *România și Primul Război Mondial*, , Ediția a II-a revăzută și revizuită, Focșani, Editura Pallas, 2014.
- Idem, *1917 pe frontul de est*, Ediția a II-a revăzută și revizuită, Focșani, Editura Pallas, 2015.
- Renouvin, Pierre, *Primul Război Mondial*, București, Editura Corint, 2006.
- Săndulescu, C., *Istoria serviciului sanitar al armatei române în campania 1916-1919*, vol. II, București, f. e., 1940.
- Scurtu, Ioan, *Ferdinand I*, București, Editura Enciclopedică, 2004.
- Idem, *Monarhia în România 1866-1947*, București, Editura Danubius, 1991.
- Idem, *Presărați pe-a lor morminte ale laurilor foi*, București, Editura Albatros, 1978.
- Idem, *Marea unire din 1918 în context european*, București, Editura Academiei Române, 2003.
- Stan, I. Constantin, *Regele Ferdinand I „Întregitorul” 1914-1927*, București, Editura Paideea, 2003.
- Idem, *România în anul 1918, context intern și internațional*, București, Editura Enciclopedică, 2004.
- Idem, *Aliați și adversari. Relațiile româno-ruse 1916-1920*, București, Editura Paideea, 2006.
- Idem, *Berthelot și Români*, București, Paideea, 2008.
- Idem, *Luptători sub steagul Marii Uniri (Activitatea românilor aflați în străinătate 1916-1920)*, București, Paideea, 2010.
- Stanciu, Ion, *Aliați fără alianță. România și SUA 1914-1920*, București, Editura Albatros, 1992.
- Stănescu, Marin, Alexandru Roz, *Prizonieri și voluntari români din Primul Război Mondial și Marea Unire din 1918*, Arad, „Vasile Goldiș” University Press, 2003.
- Sturdza, Vasile, *Basarabia și destinul ei secret. Mărturii și documente istorice*, București, Litera, 2016.
- Suciu, D., *Monrhia și făurirea României Mari 1866-1918*, București, Editura Albatros, 1997.

Șeicaru, Pamfil, *România în Marele Război*, Prefață de Ion Gh. Brătianu, Traducere din limba franceză de Adrian Iancu, Dan Stănescu, Elis Bușneag, Daniel Bușneag, Daniel Nicolescu, București, Editura Eminescu, 1994.

Topor, Claudiu Lucian, *Germania și neutralitatea României 1914-1916. Studii Istorice*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2017.

Torrey, E. Glenn, *General Henri Berthelot and Romania*, New-York, Columbia University Press, 1987.

Idem, *Armata revoluționară rusă și România 1917*, Traducere din limba engleză de Dana Constantin și Adrian Pandea, București, Editura Militară, 2005.

Idem, *Oameni și năzuințe*, Craiova, Scrisul Românesc, 1933.

Tudoreanca, Radu, *Frontul de acasă. Propagandă, atitudini și curente de opinii în România Primului Război Mondial*, Ediția a II-a revăzută și adăugită, București, Editura Nikon, 2016.

Turliuc, Cătălin, Mihai-Ștefan Ceaușu, Dumitru Vitcu, *Izvoare statistice privind mutațiile demografice la est de Carpați în secolele XIX-XX*, Iași, Editura Junimea, 2011.

Vlad, Matei, I. Gheorghiu, Ioan Scurtu, *60 de ani de la făurirea statului național unitar*, București, Tip. Universității, 1978.

Vârgolici, Teodor, *Scriitori clasici și armata română*, București, Editura Militară, 1988.

Vitcu, Dumitru, Dumitru Ivănescu, Cătălin Turliuc, *Modernizarea și construcția națională în România. Rolul factorului alogen, 1832-1918*, Iași, Editura Junimea, 2002.

Vlădescu, Cristian, *Uniformele armatei române*, București, Editura Meridiane, 1977.

Wolbe, Eugen, *Ferdinand I – Întemeietorul României Mari*, București, Editura Humanitas, 2008.

Xeni, C. *Take Ionescu 1858-1922*, București, Universul, 1932.

LUCRĂRI SPECIALE:

Agrigoroaiei, Ion, *Opinie publică și stare de spirit în vremea războiului de întregire și a Marii Uniri. Iași, 1916-1918*, Iași, Editura Axis, 2004.

Idem, *Orașul Iași „capitala rezistenței până la capăt” 1916-1918*, Iași, Editura Junimea, 2016.

Bogdan, N. A., *Orașul Iași. Monografie istorică și socială ilustrată*, Ediția a II-a, Iași, Tehnopress, 2004.

Botez, Th. Constantin, *Cu Iașii mână-n mână*, vol. I, Iași, Editura Gaudeamus, 1996.

- Butnarașu, Emil, *Orașul Iași în ipostaze geografice și istorice*, Iași, Editura Pim, 2013.
- Enea, Cornelia Doinea, *Orașul Iași. Istorie, cultură, spiritualitate*, Iași, Editura Pim, 2013.
- Heroveanu, Eugen, *Orașul amintirilor*, București, Editura Adevărul, 1936.
- Iacob, Gheorghe coord., *Iași – memoria unei capitale*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 2008.
- Mitican, Ion, *Un veac prin gara din Iași*, București, Editura Sport-Turism, 1993.
- Idem, *Salutări din Iași. Capitala României Întregite*, Iași, Editura Tehnopress, 2009.
- Idem, Constantin Ostap, Mihai Caba, *Vechimea soarelui electric: 140 de ani de la începutul utilizării energiei electrice în Iași*, Iași, Editura Setis, 2008.
- Paianu, N. P., *Chestiunea alimentării cu apă a orașului Iași*, Iași, Tipografia Evenimentul strada Lăpușneanu, 1902.
- Panopol, V., *Pe ulițele Iașului*, Ediție îngrijită și introducere de Mihai Sorin Rădulescu, București, Alfa, 2000.
- Pricop, Adrian, *Documente belgiene privind orașul Iași în perioada Primului Război Mondial*, în „Cercetări istorice”, tom II, Iași, 1971.
- Spineanu, Dorin, *Orașul de lângă abator. Roman*, Cu o prefață de Liviu Antonesei, Iași, Editura Sedcom, 2011.
- Rusu, Olga, *Patrimoniul cultural ieșean. Cimitirul Eternitatea*, Iași, Editura Alfa, 2008.
- Șuțu, Rudolf, *Iașii de odinioară*, vol. I, Iași, Tipografia Lumina Moldovei, 1923.

SURSE WEB:

<http://www.acad.ro/bdar/armembriLit.php?vidT=C>.

<http://germanistik.uaic.ro/index.php/ro/istoric/>.

<http://lme.is.edu.ro/index.php?lb=0&cod=0&id=202>.

<http://www.archives18.fr/article.php?=684>.

<http://patrimoniu.gov.ro/images/Imi-2015/LMI-IS.pdf>

http://www.memoria.ro/marturii/perioade_istorice/1918:_marea_unire/scriori_referitoare_la_actul_marii_unir.745/